

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У дослідженні автор характеризує повноваження центральних органів виконавчої влади України у сфері реалізації інклюзивної освіти. Розкриваються повноваження Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства соціальної політики України, а також місцевих державних адміністрацій.

Ключові слова: інклюзивна освіта, органи виконавчої влади, система освіти, особи з особливими освітніми потребами.

Положення низки міжнародних актів, які ратифікувала Верховна Рада України, зумовлюють необхідність створення інклюзивного освітнього середовища, яке у повному обсязі забезпечить права осіб з особливими освітніми потребами. Серед основних зобов'язань – соціалізація осіб з особливими потребами, безпосередніми виконавцями якого виступають саме органи виконавчої влади України. У контексті зазначеного, метою даного дослідження є аналіз повноважень органів виконавчої влади як суб'єктів реалізації інклюзивної освіти в Україні.

Хоча розуміння процесу інклюзії є новим, низка аспектів реалізації зазнала суттєвого наукового опрацювання з боку вітчизняних дослідників, зокрема її розробляли: А. Колупасва, Ю. Богінська, П. Таланчук, А.]Пеньковська, М. Попов, Л. Будяк, Л. Вавіна, В. Болдирева, Н. Ворон, І. Калініченко, Г. Нікуліна, Т. Ілляшенко, А. Капська, Н. Мирошніченко, В. Сушкевич, А. Мудрик, Ю. Найда, Л. Коваленко, Н. Софій, С. Хлеб'як, Г. Лобайчук, С. Шевченко, О. Савелбєва, Н. Шматко, А. Сікач, М. Чайковський І. Бгажнова С. Горкуша та ін.. У той же час, складність досліджуваного питання обумовлює той факт, що окремі його елементи потребують масштабнішого підходу до самого розуміння інклюзії, як процесу соціалізації осіб з особливими освітніми потребами.

Кабінет Міністрів України виступає провідним суб'єктом реалізації інклюзивної освіти в Україні серед органів виконавчої влади. Серед основних завдань Кабінету Міністрів України, відсутнє завдання з реалізації інклюзивної освіти в Україні. Варто зазначити, що як

суб'єктом реалізації інклюзивної освіти в Україні 12 жовтня 2000 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову № 1545, внаслідок чого було схвалено Концепцію ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів [13]. Прийнято Постанову № 872, якою було затверджено Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Постанова № 872 визначила вимоги до організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізації та інтеграції в суспільство, залучення батьків до участі у навчально-виховному процесі. [6].

Важливим кроком на шляху реалізації інклюзивної освіти в Україні стало Розпорядження «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» від 3 грудня 2009 року. Окремо слід виділити Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2011 р. № 245-р схвалено Концепцію Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року [12].

Провідним суб'єктом реалізації інклюзивної освіти в Україні виступає Міністерство освіти і науки України (далі – МОН України). МОН України є центральним органом виконавчої влади, із забезпечення формування та реалізації державної політики у сферах освіти і науки, інтелектуальної власності, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання

національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форми власності. [3]. Термін освіта, що використовується, є загальним і стосується всіх її видів і форм, у тому числі й інклюзивної освіти. МОН України відповідно до покладених на нього завдань має відповідні повноваження, перелік яких нараховує 74 пункти. При цьому останній пункт даного переліку (здійснює інші повноваження на основі та на виконання Конституції і законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України) свідчить про те, що вищенаведений обсяг повноважень МОН України не є вичерпним і може бути доповнений відповідно до інших нормативно-правових актів. У контексті досліджуваного питання, інтерес представляє повноваження МОН із реалізації інклюзивної освіти в Україні. Відповідно до Положення дані повноваження стосуються лише питання щодо створення умов для інклюзивної освіти. Варто зазначити, що термін «створення умов», є загальним і не визначає конкретні повноваження МОН України як суб'єкта реалізації інклюзивної освіти в Україні. Таким чином, враховуючи те, що МОН України є центральним органом виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері освіти, у тому числі інклюзивної, обсяг його повноважень, що стосується реалізації інклюзивної освіти в Україні повинен бути розширений. Зокрема, до повноважень МОН України необхідно додати повноваження, що стосуються нормативно-правового, матеріально-технічного забезпечення інклюзивної освіти, а також наділення МОН України в зазначеній сфері контрольно-наглядовими повноваженнями.

Крім того, у структурі МОН України функціонує Департамент загальної середньої та дошкільної освіти, серед напрямів діяльності якого слід звернути увагу на забезпечення координації упровадження та нормативно-правового врегулювання інклюзивного навчання в дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах. З метою реалізації вищенаведених напрямів у структурі департаменту створено відділ інклюзивної освіти та інтернатних закладів. Слід додати, що Наказом МОН України «Про створення робочої групи з питань дошкільної освіти дітей з особливими

потребами в Україні» було створено постійний консультативно-дорадчий орган МОН України – Робочу групу з питань дошкільної освіти дітей з особливими потребами (далі – Робоча група) [11]. Робоча група є спеціальним суб'єктом реалізації інклюзивної освіти в Україні. При цьому особливість функціонування зазначеного суб'єкту полягає в реалізації інклюзивної освіти в чітко визначеній сфері – в дошкільних навчальних закладах різних типів та форм власності. Однак, діяльність вищенаведених суб'єктів не стосується інклюзії ані в сфері професійно-технічної, ані в сфері вищої освіти. Необхідним вбачається в структурі МОН України створити нову структурну одиницю – Департамент інклюзивної освіти України, безпосереднім повноваженням якої стане реалізація інклюзивної освіти на всіх її рівнях.

Як суб'єктом реалізації інклюзивної освіти, МОН України прийнято низку нормативно-правових актів. Зокрема: Наказ № 1153 «Про заходи МОН на виконання завдань, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року № 1482-р «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року»» [8]. Організаційно-методичні засади навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами у спеціальних класах загальноосвітніх навчальних закладів було визначено в Положенні про спеціальні класи для дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, що затверджено Наказом МОН України від 9 грудня 2010 року №1224 [5]. З метою визначення пріоритетів державної політики в сфері освіти в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами, здійснення комплексної реабілітації таких дітей, набуття ними побутових та соціальних навичок, розвитку здібностей, втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним навчанням, готових до надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами МОН України було прийнято Наказ «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» від 1 жовтня 2010 року № 912.

Наступним суб'єктом реалізації інклюзивної освіти в Україні виступає Міністерство

соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики України). Серед завдань Мінсоцполітики України відсутні завдання, що безпосередньо пов'язані з реалізацією інклюзивної освіти в Україні. Разом із тим, не можна стверджувати, що Мінсоцполітики України не має відношення до реалізації інклюзивної освіти в Україні й внаслідок чого не є суб'єктом такої діяльності. По-перше, Мінсоцполітики України відповідає за формування та реалізацію державної політики в сфері надання соціальних послуг соціально вразливим верствам населення, а осіб з особливими освітніми потребами безумовно можна віднести до цієї категорії населення. По-друге, формує державну політику щодо забезпечення державних соціальних стандартів та державних соціальних гарантій для населення. Так, Мінсоцполітики спільно з МОН України та Міністерством фінансів України було розроблено Типові штатні нормативи спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку [7]. По-третє, Мінсоцполітики є головним органом у системі органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері трудових відносин. Мова йде про те, що навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами безумовно потребує й відповідно підготовлених фахівців.

Так, відповідно до Плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період 2012 року Кабінетом Міністрів України було доручено Мінсоцполітики України спільно із МОН України підготувати проект постанови Кабінету Міністрів України щодо внесення змін до переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 963, передбачивши посаду асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням [4]. Внаслідок чого Кабінетом Міністрів України було прийнято Постанову «Про внесення змін до Постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 р. № 346 і від 14 червня 2000р № 963». Таким чином, введено нову посаду педагогічних працівників – асистента вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням. Разом із тим, слід зауважити, що хоча в розробці вищенаведеної

Постанови Кабінету Міністрів України, внаслідок чого було запропоновано нову посаду з метою покращення якості інклюзивного навчання, й брало участь Мінсоцполітики України, введення такої посади було ініційовано не Мінсоцполітики України, а Кабінетом Міністрів України (шляхом прийняття відповідного Розпорядження). З огляду на вищенаведене пропонуємо розширити завдання Мінсоцполітики України, доповнивши їх завданням із формування та реалізації державної політики щодо забезпечення інклюзивної освіти в Україні. У свою чергу, до повноважень Мінсоцполітики України слід додати повноваження щодо здійснення контрольно-наглядових повноважень у зазначеній сфері.

Міністерство охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади в формуванні та забезпеченні реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я [10]. Слід зазначити, що серед повноважень МОЗ України відсутні ті, що стосуються реалізації інклюзивної освіти в Україні. Зважаючи на те, що МОЗ України є центральним органом виконавчої влади із формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я, така ситуація, на нашу думку, є вкрай невірною. Доцільним вбачається доповнити повноваження МОЗ України, завданням із організації медичного обслуговування дітей з особливими освітніми потребами. При цьому до функцій МОЗ України необхідно включити здійснення контрольно-наглядових заходів щодо медичного обслуговування вищенаведеної категорії осіб.

Наступним державним органом виконавчої влади, що діє як суб'єкт реалізації інклюзивної освіти в Україні, є місцева державна адміністрація. Місцеві державні адміністрації займають особливе місце серед суб'єктів реалізації інклюзивної освіти в Україні. Такого висновку можна дійти проаналізувавши деякі положення Закону України «Про місцеві державні адміністрації». Так, положення ст. 22 встановлюють, що місцева державна адміністрація реалізує державну політику, зокрема, в галузі освіти, у тому числі виконує програми щодо обов'язковості повної загальної середньої освіти, здійснює загальне керівництво закладами освіти, вживає заходи щодо збереження їх мережі. Окрім цього, згідно зі ст. 13 Закону, до відання місцевих державних адміністрацій

у межах і формах, передбачених Конституцією та законами України, належить вирішення питання, зокрема, щодо освіти молоді та неповнолітніх. Варто зазначити, що місцеві державні адміністрації в межах, визначених Конституцією і законами України, здійснюють на відповідних територіях державний контроль, зокрема, за додержанням законодавства з питань освіти молоді та неповнолітніх. Окрім цього, місцева державна адміністрація здійснює фінансування установ та організацій освіти, а також у спільних інтересах територіальних громад об'єднує на договірній основі бюджетні кошти з коштами підприємств, установ, організацій та населення для будівництва, розширення, реконструкції, ремонту та утримання закладів освіти [9].

У контексті досліджуваного питання варто зазначити, що серед повноважень та функцій місцевих державних адміністрацій, що визначені в Законі України «Про місцеві державні адміністрації» відсутні ті, що пов'язані із реалізацією інклюзивної освіти в Україні. Лише в п. 4 ч. 1 ст. 23 (повноваження в галузі соціального забезпечення та соціального захисту населення) встановлено, що місцева державна адміністрація сприяє здобуттю інвалідами освіти [9]. Разом із тим, у Законі не розкрито як саме місцева державна адміністрація проводить таку діяльність. Зважаючи на те, що місцеві державні адміністрації реалізують державну політику в сфері освіти на місцевому рівні, на нашу думку, законодавством повинно бути визначено, їх повноваження та функції щодо реалізації інклюзивної освіти в Україні. Зокрема, до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» пропонуємо внести наступні зміни:

— ч. 1 ст. 16 доповнити новим пунктом, який встановлює, що місцеві державні адміністрації здійснюють державний контроль щодо забезпечення реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на інклюзивне навчання;

— п. 1 ч. 1 ст. 22 доповнити повноваженням із реалізації державної політики в галузі інклюзивної освіти;

— п. 3 ч. 1 ст. 22 доповнити повноваженням із матеріально-фінансового забезпечення закладів інклюзивної освіти;

— п. 4 ч. 1 ст. 22 доповнити повноваженням із збереження закладів інклюзивної освіти, а також їх розширенням.

Таким чином, можна стверджувати, що система освіти, в тому числі інклюзивної, є сфе-

рою взаємодії інтересів держави та суспільства в особі їх інститутів і громадян. Кожен із суб'єктів освітніх правовідносин повинен мати можливість впливати на розвиток системи освіти, але разом з тим нести свою частку відповідальності за створення умов, необхідних для виконання системою освіти своїх соціальних та освітніх функцій [2, с. 129]. Поєднання співпраці суб'єктів та об'єктів інклюзивного освітнього простору передбачає взаємодосконалення, взаємозбагачення цих сторін, поглиблення розвитку бажаних якостей, досягнення очікуваної адаптації і соціалізації осіб з особливими потребами та покращення суспільно корисних справ і умов життєдіяльності [2, с. 36]. До системи органів виконавчої влади, що діють як основні суб'єкти реалізації інклюзивної освіти в Україні, слід віднести: Кабінет Міністрів України, МОН України, Мінсоцполітики України, МОЗ України, та місцеві державні адміністрації.

Література

1. *Корнієнко С.* Сутність та пріоритетні напрями державної політики України у сфері соціального захисту дітей-інвалідів на сучасному етапі / С. Корнієнко // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2011. – № 2. – С. 275–283.

2. *Морозов Н. И.* Правовое пространство инклюзивного образования / Н. И. Морозов // Мир образования – образование в мире. – 2012. – № 1. – С. 122–130.

3. *Питання* Міністерства освіти і науки України закладах : Указ Президента України від 25 квіт. 2013 р. № 240/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 34. – Ст. 1206.

4. *Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року* : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року № 1482-р // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 234.

5. *Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах* : Наказ Міністерства освіти і науки України від 9 груд. 2010 р. № 1224 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 1. – Ст. 53

6. *Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навча-*

льних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серп. 2011 р. № 872 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 62. – Ст. 2475.

7. *Про затвердження Типових штатних нормативів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку* : Наказ Міністерства освіти і науки України від 5 груд. 2008 р. № 1105 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 100. – Ст. 3363.

8. *Про заходи МОН на виконання завдань, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року № 1482-р «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року»* [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 груд. 2009 р. № 1153. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/693/normativno_pravova_baza11/

9. *Про місцеві державні адміністрації* : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 586-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 20–21. – Ст. 190.

10. *Про Положення про Міністерство охорони здоров'я України* : Указ Президента України від 13 квітня 2011 року № 467/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29. – Ст. 353.

11. *Про створення робочої групи з питань дошкільної освіти дітей з особливими потребами в Україні* [Електронний ресурс] :

Л.И. Мыськив

Органы исполнительной власти как субъекты реализации инклюзивного образования в Украине

В исследовании автор характеризует полномочия центральных органов исполнительной власти Украины в сфере реализации инклюзивного образования. Раскрываются полномочия Кабинета Министров Украины, Министерства образования и науки Украины, Министерства здравоохранения Украины, Министерства социальной политики Украины, а также местных государственных администраций.

Ключевые слова: инклюзивное образование, органы исполнительной власти, система образования, лица особенными образовательными потребностями.

L. Myskiv

Enforcement authorities as subjects of the inclusive education in Ukraine

In the article the author characterizes authorities of the central bodies of the executive power of Ukraine in the sphere of realization of the inclusive education. Authorities of the Cabinet of Ministers of Ukraine, the Ministry of education and science of Ukraine, the Ministry of health protection of Ukraine, the Ministry of social policy of Ukraine and also local state administrations are disclosed.

Key words: inclusive education bodies of executive power educational system persons with special

Наказ Міністерства освіти і науки України від 15 трав. 2013 р. № 512. – Режим доступу: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zj>

CySrImrMYJ:www.mon.gov.ua/img/zstored/files/nmon_512_15052013-1.doc+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua

12. *Про схвалення Концепції Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів та розвитку системи реабілітації інвалідів» на період до 2020 року* : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 бер. 2011 р. № 245-р // Офіційний вісник України. – 2011. – № 24. – Ст. 1004.

13. *Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів* : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 жовт. 2000 р. № 1545 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 42. – Ст. 1785.

14. *Чайковський М. Є.* Шляхи впровадження інклюзивного навчання в інтегрованому ВНЗ інклюзивної орієнтації / М. Є. Чайковський // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету «Україна». – 2011. – №3. – С. 34–37.

15. *Шинкаренко В.* Інклюзивне навчання у загальноосвітніх навчальних закладах / В. Шинкаренко // Практика управління закладом освіти. – 2011 – № 9. – С. 12–14.